

Teksty Drugie 2007, 1-2, s.300-306

CENTRUM
HUMANISTYKI
CYFROWEJ

Nowoczesność jako doświadczenie. „Część II”, czyli o pewnym jesiennym spotkaniu.

Magdalena Matysek

Magdalena MATYSEK

Nowoczesność jako doświadczenie.

Część II, czyli o pewnym jesiennym spotkaniu

W dniach 16–18 listopada 2006 roku odbyła się w Warszawie druga część konferencji organizowanej przez Instytut Kultury i Komunikowania Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych SWPS w Warszawie oraz Katedrę Antropologii Literatury i Badań Kulturowych Wydziału Polonistyki UJ w Krakowie¹. Efektem pierwszej części konferencji była książka pt.: *Nowoczesność jako doświadczenie*², zredagowana przez organizatorów: Annę Zeidler-Janiszewską i Ryszarda Nycza. Znalazły się w niej artykuły wszystkich referentów. W ten sposób uczestnicy drugiej części konferencji mieli możliwość zapoznania się z dotychczasowymi ustaleniami oraz teoretycznymi i filozoficznymi stanowiskami. Warto również wspomnieć o tym, że do Warszawy zaproszeni zostali wszyscy ci, którzy w Krakowie prezentowali swoje referaty. Zatem możliwa była wymiana myśli i doświadczeń pomiędzy uczestnikami obu części.

Trzydniowe spotkanie otworzył Dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych prof. dr hab. Jerzy Bralczyk oraz Dyrektor Instytutu Kultury i Komunikowania prof. dr hab. Wiesław Godzic. Po uroczystym otwarciu, w problematykę doświadczenia wprowadziła uczestników Anna Zeidler-Janiszewska, która kategorię tę otoczyła interdyscyplinarną perspektywą. Odwołała się przy tym do

---

¹ Przypomnijmy, że konferencja *Nowoczesność jako doświadczenie. Część I* odbyła się w Krakowie w dniach 4-6 kwietnia 2006 roku. Por. sprawozdanie z tej konferencji: K. Bojarska *Doświadczenie nowoczesności w Krakowie na Grodzkiej*, „Teksty Drugie” 2006 nr 3, s. 215-219.

² *Nowoczesność jako doświadczenie*, red. R. Nycz, A. Zeidler-Janiszewska, Universitas, Kraków 2006.

wprowadzającego referatu Ryszarda Nycza, przypominając trzy sensy „nowoczesności jako doświadczenia”: doświadczeniową nowoczesność, doświadczenie nowoczesności oraz doświadczenie nowoczesne. Zwróciła również metateoretyczną uwagę na doświadczenie jako problem humanistyki i wielogłosowość dyskusji o tej kategorii, przypominając tekst Doroty Wolskiej ukazujący nowoczesną debatę nad tą problematyką.

Organizatorzy podzielili obrady na różne sesje tematyczne, które ogniskowały się wokół poszczególnych dyscyplin. Po wprowadzającym referacie obszarem problematycznym w porannej sesji była kategoria doświadczenia analizowana z perspektywy kognitywnej teorii języka (referat Renaty Przybylskiej, *Doświadczenie jako fundament kognitywnej teorii języka*), lingwistyki (referat Bożeny Witosz, *Rozmowa jako doświadczenie*) i przede wszystkim filozofii hermeneutycznej (referat Norberta Leśniewskiego, *Radykalizacja przeżycia hermeneutycznego* i Zuzanny Dziuban, *Doświadczenie kulturowe – perspektywa zradykalizowanej hermeneutyki*).

Kategoria doświadczenia w referacie Zuzanny Dziuban staje się podstawowa ze względu na założenie, że opisywane przez hermeneutykę faktyczne doświadczenie ma charakter kulturowy i zdaje się rzucać nowe światło na wypracowywane przez nią kategorie. Ową nowość Autorka widzi dwustronnie: z jednej strony kategorie te mają radykalnie zawężony zakres stosowalności – właśnie ze względu na kulturowy charakter doświadczenia – z drugiej zaś otwierają hermeneutykę na zagadnienia, które dotąd nie tyle znajdowały się poza jej zasięgiem, co zdawały się nie stanowić dla niej rzeczywistego problemu. Zuzanna Dziuban, postulując zatem kulturowy charakter faktyczności, daje możliwość spojrzenia na kulturę z perspektywy przysługującej doświadczeniu dynamiki. Celem Autorki jest obrona tezy, iż tak opisane doświadczenie posiada phronetyczny charakter.

Panel zakończył się dyskusją nad wieloaspektowością kategorii doświadczenia nawet w tak zawężonym polu badawczym, jak filozofia języka i lingwistyka z jednej strony oraz hermeneutyka z drugiej.

W sesji poobiedniej dominowała problematyka estetyczna i związana z zagadnieniami sztuki nowoczesnej (ponowoczesnej czy późnonowoczesnej). Alicja Kuczyńska przybliżyła kategorię doświadczenia teatralizacji życia, podkreślając jej egzystencjalny sens. Poszukiwała analogii do kategorii zabawy czy walki, wskazując na jej powierzchowny charakter. Współczesny wymiar teatralizacji życia wobec tego, co naturalne i tego, co sztuczne, znosi opozycyjność tych kategorii, unieważnia spontaniczność, ale za to wprowadza projekt nowej formy autentyzmu. Autorka zastanawiała się również nad komunikacyjnym wymiarem teatralizacji życia oraz jego wartością ontologiczną, jak wskazywał tytuł referatu. Krystyna Wilkoszewska natomiast szeroko omówiła problem doświadczenia estetycznego oraz różne strategie pragmatyzacji i zaangażowania, wspierając się przy tym głównie koncepcją Richarda Shustermana. Referat ten korespondował z propozycją Beaty Frydryczak, która skupiła się na kategorii doświadczenia bezpośredniego oraz kwestii zaangażowania. Wyszła od tezy, że: zgodnie z diagnozą Benjamina i Simmla doświadczenie tradycyjne wypierane z nowoczesnego świata ustępuje

miejsca przeżyciu o charakterze szoku. Autorka referatu zadaje jednak pytanie, czy współczesny kolekcjoner wrażeń, doskonale orientujący się w mieście, jest w stanie „powrócić na lono natury” inaczej, aniżeli poprzez doświadczenie turystyczne, które jest typem zapośredniczonego zachwytu nad naturą? Możliwość taką Beata Frydryczak widzi w *Teorii estetycznej* Theodora Adorno i jego pojęciu „czystej bezpośredniości”. Za jego pomocą Adorno uzasadnia potrzebę przywrócenia estetyki przyrody, twierdząc równocześnie, że ten rodzaj doświadczenia jest warunkiem wstępnym doświadczenia estetycznego i zrozumienia sztuki. Odniesienie do kantowskiej wzniosłości jest drugim charakterystycznym rysem Adornowskiej estetyki przyrody. We wzniosłości bowiem Adorno odnajduje to, co naturze właściwe. Pewną możliwość doświadczenia w kontakcie z przyrodą Autorka upatruje również w estetyce ekologicznej. Postuluje pojednanie człowieka z naturą, ekologiczna estetyka przyrody rehabilituje bowiem zmysłowe i emocjonalne doświadczenie, stawiając nacisk na pytanie o to, jak wygląda dobre lub godne otoczenie człowieka. Również estetyka zaangażowania Arnolda Berleanta koncentruje się na odnowionym pojęciu przeżycia estetycznego, wiążąc się z pojęciem środowiska, które staje się kluczowe w rozumieniu natury i naszej z nią relacji. Frydryczak wskazała wiele podobieństw między estetyką środowiskową i ekologicznie zorientowaną estetyką. Obie próbują przywrócić utraconą, naturalną relację człowiek – natura, obie też odwołują się do otaczającej człowieka natury, która w koncepcji Böhmego kryje się pod pojęciem otoczenia, zaś w refleksji Berleanta – środowiska. Obie też odwołują się do pojęcia doświadczenia zmysłowego jako doświadczenia zintegrowanego i dają nadzieję na to, że istnieje możliwość odnowienia naszej relacji z naturą i powrotu do jej autentycznego doświadczenia. Otwiera się tu również możliwość analizowania jednostki nie tylko jako „zbieracza wrażeń” czy w odniesieniu do „doświadczenia turystycznego”, ale także w kontekście możliwego odnowionego kontaktu z naturą, czego wyrazem mogą być działania artystyczne, takie jak *land art* czy sztuka ekologiczna.

Dwa pozostałe referaty koncentrowały się wokół sztuki. Mirosław Duchowski zaprezentował bardzo interesujący materiał fotograficzny, pokazujący różne obiekty architektury najnowszej, wciągając słuchaczy w swoistą grę w architektoniczne pomysły. Pytał bowiem, czy w dobie technologii istnieją jakieś granice wyobraźni i możliwości oraz czy wobec rozszerzania się owych granic można jeszcze poszukiwać jakiś sensów albo misyjności architektury. Referat Doroty Frąckiewicz *Kultura popularna w sztuce współczesnej. Doświadczenie: afirmacja i krytyka* poruszył problematykę sztuki współczesnej skoncentrowanej na codzienności, a zwłaszcza konsumpcji. Autorka, analizując amerykańską sztukę współczesną, wykorzystwała Shustermanowskie kategorie estetyki pragmatycznej, w ten sposób zręczną klamrą zamknięta została poobiednia część referatów.

Panel zakończył się bardzo żywą dyskusją, która pokazała, że problem doświadczenia estetycznego z jednej strony i problem doświadczenia w refleksji estetycznej z drugiej wskazuje na wielość interpretacji i domaga się analizy krytycznej. Dyskutanci zgodnie stwierdzili, że konieczna jest redefinicja pojęcia doświadcze-

nia bezpośredniego i w ogóle kategorii bezpośredniości wobec przejawów płynnej, późnonowoczesnej kultury.

Trzecia w tym dniu sesja tematyczna dotyczyła problemu doświadczenia w refleksji psychologicznej. Piotr Oleś przedstawił referat pt. *Człowiek w świecie, czyli o zależności od doświadczenia i kreowaniu doświadczeń*. W tym obszarze problemowym niezmiernie interesujący wydał się referat Ewy Kobylińskiej, która jest praktykującym w Niemczech psychoanalitykiem. W referacie *Czarodziejski blok i szpulka. O psychoanalizie i nowoczesności* posłużyła się freudowskimi metaforami szpulki i magicznego bloku. Metaforami, jak się okazało, niezbędnymi do opisu aparatu psychicznego zdolnego do przyjmowania nowych wrażeń i jednocześnie przechowywania dawnych w postaci śladów pamięci. Metafora szpulki zaś miała pokazać przeradzanie się bolesnego doświadczenia utraty kontaktu z konkretnym obiektem w doświadczenie nieobecności jako sensu. Zabawa w szpulkę, w „jest i nie ma” jest metaforą rodzenia się przestrzeni dla więzi psychicznej (symbolicznej) naznaczonej doświadczeniem utraty. Autorka przeciwstawia psychiczne doświadczenie człowieka Freuda, którego nazywa edypalnym – doświadczeniu człowieka dzisiejszego, człowieka późnej nowoczesności. Otaczając człowieka psychoanalityczną troską, Autorka zauważa głębokie różnice w tych dwóch typach doświadczenia. Podsumowując, powiedziała, że

za czasów Freuda jednostka uwięziona była w sieci zakazów, które tłumili jej swobodną ekspresję i prowadziły do konfliktów winy, ale zarazem regulowały jej życie. Późnonowoczesny człowiek staje się niewolnikiem nakazu samorealizacji. O ile nie spełni tego wymogu, poczuje się przegranym i wykluczonym. Narcystyczne uczucie wstydu zdaje się zastępować edypalne poczucie winy. Dzisiaj cierpimy na brak regulacji i nadmiar (przynajmniej potencjalnie) możliwości.

Pierwszy dzień konferencji zakończył się promocją czasopism i książek różnych wydawnictw, co dało uczestnikom możliwość zapoznania się z nowościami wydawniczymi, ale również było pretekstem do dalszych dyskusji kulturalowych. Były one wyrazem pewnego rodzaju poczucia braku wyczerpania nurtujących problemów oraz niezwyklego pobudzenia intelektualnego wobec bogatej propozycji tematycznej.

Drugi dzień konferencji otworzył obszar tematyczny nawiązujący do doświadczenia literackiego i doświadczenia w literaturze. Krzysztof Kłosiński mówił o literackich warunkach doświadczenia, zaś Jolanta Brach-Czaina analizowała problem archaiczności późnej nowoczesności w twórczości Andrzeja Stasiuka. Ten referat wzbudził duże zainteresowanie, bowiem dyskutanci zastanawiali się nad autentycznością owego archaicznego tła w realiach późnonowoczesnych. Oponentki referentki wskazywali na literacką kreację Andrzeja Stasiuka i tym samym na niemożność doświadczenia bezpośredniego. Mateusz Skrzeczkowski zastanawiał się nad problemem miazgowatości w kontekście doświadczenia nowoczesnego, zaś Magdalena Matysek mówiła o doświadczeniu obcości nowoczesnego intelektualisty, analizując biografię Michela Foucaulta.

Drugi tego dnia panel koncentrował się wokół problematyki historycznej i problemu przeszłości. Ewa Domańska w referacie pt. *Doświadczenie jako kategoria polityczna i badawcza we współczesnej anglo-amerykańskiej refleksji o przeszłości* pokazała, w jaki sposób w amerykańskiej nowej humanistyce realizuje się kolejny już „zwrot ku doświadczeniu”. Wskazała na upolitycznienie dyskursu akademickiego, którego konsekwencją staje się osłabienie „czujności badawczej” i przeradzanie się kategorii poznawczych w kluczowe pojęcia propagandy politycznej. Przybliżając wątki nowej humanistyki, Autorka referatu postawiła tezę, iż podejmowane na gruncie nowej humanistyki próby reinterpretacji kategorii doświadczenia związane są z zainteresowaniem emocjami, empatią, a uwidaczniają się w „walce o sprawiedliwość” i odzyskanie tożsamości przez różne grupy mniejszościowe. W tej debacie nad problematyką doświadczenia Ewa Domańska dostrzegła dwie wyraźne opcje: poststrukturalistyczną oraz tą reprezentowaną przez aktywistów ruchów mniejszościowych, którzy kategorią doświadczenia posługują się nie tylko w celach badawczych, lecz również politycznych. Celem drugiej części referatu było omówienie trzech głównych wątków dyskusji toczących się w ramach amerykańskiej nowej humanistyki: podejścia poststrukturalistycznego wskazującego na kontekstualny i konstruktywistyczny charakter doświadczenia a reprezentowanego przez Joan Scott; esencjonalistycznego dyskursu tożsamościowego traktującego doświadczenie jako świadectwo, reprezentowanego przez Alberto López Pulido; oraz postpozytywistycznego realizmu, próbującego połączyć wcześniejsze stanowiska, a wskazującego, że doświadczenie ma zarówno element poznawczy, jak i jest uzależnione od ideologii (Satya Mohanty). Estetyczne doświadczenie przeszłości było obszarem zainteresowań badawczych Teresy Pękali, zaś Marian Płachecki mówił o doświadczeniu bieżącym w dyskursie publicznym lat 1864-1914.

Sesja poobiednia dotyczyła już doświadczenia nowomediального, czy może lepiej powiedzieć, doświadczenia audiowizualnego. Na początek w ogólną problematykę doświadczenia audiowizualnego wprowadziła słuchaczy Maryla Hopfinger. Następnie Anna Łebkowska mówiła o doświadczeniu literackości, które jest sposobem uczestniczenia w powieści interaktywnej. Autorka wskazała na specyfikę tego typu literackości i na jej hipertekstowy wymiar. Zaś Andrzej Gwóźdź jako wieloletni badacz audiowizualności wskazał, że doświadczenie obcowania z nowymi mediami ma już dziś walor paradygmatu, bowiem podporządkowuje sobie całość kształt ludzkiego bycia w świecie, a konstrukcje rzeczywistości są w zasadzie konstrukcjami sensów medialnych. Nowe doświadczenie medialne dotyczy cyfrowych form i porządków samych tekstów filmowych, na które w sposób istotny wpływają paratekstualne warunki lektury widzialności i słyszalności (cyfrowe rekonstrukcje starych filmów i strategie ich uramowienia). „Filmy na DVD” nie są już w istocie „filmami”, lecz wynikłymi z medialnej różnicy i powtórzenia w innym medium cyfrowymi cytatami tychże, skoro zarówno wydawca, jak i widz zostają upoważnieni do rozmontowywania i składania na nowo artefaktów wizualnych wedle własnego uznania. Wydaje się, iż dominującą logiką organizacji owych paratekstów jest zasada autorstwa oparta na procesie autoryzacji znanym z (wczes-

nej) epoki druku. DVD oznacza zatem powrót autora – jako elementu marketingowego. Z drugiej strony dochodzi do reaktywacji specyficznej formy oralności – rozmowy z twórcami, wywiady, audiokomentarze samych twórców przyczyniają się do awansu słowa mówionego w dyskursie okolicznościowym. Doznawanie obecności autora wydaje się niezbywalnym elementem doświadczania audiowizualnego związanego z audiokomentarzem na DVD oraz zmianą jakości relacji między nim a odbiorcą.

Drugi dzień obrad zakończył się uroczystą kolacją, podczas której uczestnicy zastanawiali się nad interdyscyplinarną naturą kategorii doświadczenia, szukając przy tym zbieżnych refleksji z dziedziny literatury i audiowizualności. Powrócili do kwestii bezpośredniości doświadczenia w kontekście referatów wskazujących na doświadczenie zapośredniczone przez media.

W ostatnim dniu konferencji referenci kontynuowali problematykę doświadczenia w dyskursie audiowizualnym. Ryszard Kluszczyński podjął zagadnienie hybrydycznej tożsamości, której fundamentem jest właśnie medialne doświadczenie. Blanka Brzozowska poruszyła problem dźwiękowego portretu miasta, wykorzystując do tego *Lisbon Story* Wima Wendersa, zaś Barbara Giza, na przykładzie filmu *Samotność w sieci* podjęła problem „urojonych światów” w polskim kinie. Problem doświadczenia z punktu widzenia sztuki audiowizualnej w bardzo interesujący sposób podjął Paweł Leszkowicz, który na początku referatu postawił pytanie o to, jaka jest postnowoczesna kondycja nieświadomości w cywilizacji wizualnego i informacyjnego nadmiaru, którego chaos sam w sobie zdaje się pochodzić z wnętrza nieświadomej miazgi? Czy żyjemy już zupełnie w przestrzeni nieświadomości, która kiedyś była ukryta, znajdowała się pod powierzchnią, a w tej chwili wydaje się formować audiowizualną sferę wpływającą na podmiotowość? Problem statusu nieświadomości i podmiotowości wobec postnowoczesnego doświadczenia wizualnego Autor postawił z samego wnętrza zagadnienia, czyli za pomocą audiowizualnych kreacji wideo Izabelli Gustowskiej *Sztuka wyboru* (2006), które są niczym soczewka skupiająca wizualne i psychiczne strumienie doświadczeń. Z tej perspektywy Autorowi wydała się interesująca kwestia interioryzacji mediów. *Sztuka wyboru* (2006) jest ukoronowaniem poszukiwań artystycznych, które zawsze łączyły nowe technologie audiowizualne z psychiczną introspekcją i egzystencjalną filozofią. W radykalny i spektakularny sposób stawia problem statusu podmiotowości i wizualności przyszłości. W twórczości Gustowskiej Leszkowicz obserwuje przejście od procesów nieświadomych określonych przez tradycję klasyczną Zygmunta Freuda do nieświadomości postnowoczesnej analizowanej na przykład przez Slavoję Žižka.

Ostatnia część konferencji miała raczej charakter eklektyczny i dotyczyła różnych obszarów i sfer ludzkiego bycia w kulturze, które możliwe jest do opisanego za pomocą właśnie kategorii doświadczenia. Krystyna Kłosińska na przykład mówiła o tym, jak konstytuuje się doświadczenie w „kobiecy czytaniu”, Elżbieta Rybicka zaś poruszyła problem doświadczania miejskiej Inności, a Wiesław Godzic szukał odpowiedzi na pytanie, jak doświadczamy *celebrities*? Referat Wojciecha

Burszty o „paradygmacie przyrzędu” jako doświadczeniu zakończył trzydniową konferencję, która u każdego z uczestników rozbudziła zainteresowania tą kategorią i uświadomiła potrzebę dalszych poszukiwań.

Ryszard Nycz, podsumowując trzydniową debatę, wskazał na ogromny obszar badawczy, w którym poszukiwać można pojęcia doświadczenia, ale i przypomniał o wieloznacznej i problematycznej figurze nowoczesności.

Pozostaje mieć nadzieję na szybką publikację pokonferencyjną (obeცywaną przez organizatorów na wiosnę), która z jednej strony będzie zdawała sprawę z problemów współczesnej humanistyki, a z drugiej będzie polskim wkładem w interdyscyplinarną dyskusję o doświadczeniu. Wspomnieć na końcu wypada, że efektem kwietniowej konferencji jest książka *Nowoczesność jako doświadczenie*, która w księgarniach była dostępna już w czerwcu.

Abstract

Magdalena MATYSEK,
University of Wrocław

‘Modernity as Experience. Part 2’, or, a meeting in the autumn

Account on part two of an interdisciplinary conference headed ‘Modernity as Experience’, organised by the Institute of Culture and Communication, Department of Humanistic and Social Sciences, the Warsaw School of Social Psychology (SWPS), and the Chair of Anthropology of Literature and Cultural Research, Polish Studies Department, the Jagiellonian University of Cracow (Warsaw, 16th–18th November 2006).